

7.2 Abiejų Tautų Respublikos padalijimai

Juodųjų erelių apsuptyje

Įprastai Abiejų Tautų Respublikos padalijimais laikome XVIII a. antroje pusėje įvykusius ATR teritorijos padalijimus, per kuriuos kaimyninės Austrijos, Prūsijos ir Rusijos imperijos išsidalijo visą jungtinės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Lenkijos Karalystės valstybės teritoriją. Trys alkani ereliai – juodasis rusų, pasitelkęs dar du grobuonis prūsų ir austrų erelius – sudraskė mūsų valstybę ir grynų gryniausią okupaciją pavadino padalijimais. Teisus istorikas Valdas Rakutis sakydamas, jog gaila, kad savo agresijai pridengti okupantų sugalvotas žodis „padalijimai“ tebevertojamas mūsų istorijos vadovėliuose. Gal jau laikas jį keisti? Verta patyrinėti, kokios priežastys lėmė ATR žlugimą.

Rusijos, Austrijos ir Prūsijos imperijų herbai

Po Liublino unijos, XVII a., ATR dar buvo stipri, tačiau mirus paskutiniajam ATR karaliui Žygimantui Augustui karaliais pradėti rinkti užsieniečiai. XVII a. dėl Livonijos (ir kitų teritorijų bei interesų) teko nuolat kovoti su Rusija ir Švedija. Nuolatiniai karai, silpna karaliaus valdžia alino valstybę. Vidurio rytų Europos regione ėmė vyrauti Rusija, Prūsija ir Austrija. XVII–XVIII a. karai, vykę beveik be pertraukų, Lietuvai padarė didelių nuostolių: ištuštėjo iždas, LDK kelis kartus buvo užėmusios Rusijos, Švedijos kariuomenės, kurios siaubė kaimus ir miestus. Gyventojus plėšė ne tik svetima, bet ir sava kariuomenė (nes ji buvo samdyta, o pinigų užmokesčiui trūko). Nemažai gyventojų žuvo nuo kareivių rankų, bet dar daugiau nuo bado bei maro (1708–1711) – iš viso mirė daugiau nei trečdalis gyventojų. „Apsaugok, Dieve, nuo karo, maro ir bado“, – sakydavo tų laikų žmonės. Išnyko daug sodybų, ištisi Lietuvos plotai virto dykromis. Ūkis po karo buvo visiškai sunaikintas. Didikai buvo prasiskolinę, jų dvarai išdeginti, valstiečiai išmirę, išvaikyti ar išbėgioję. Lietuvos ūkis po Šiaurės karo labai greit teatsigavo (tik XVIII a. antroje pusėje).

ATR silpnino bajorų savivalė, tarpusavio vaidai, valstybės reikalų nepaisymas, konfederacijos, pagalbos ieškojimas užsienio valstybėse. Galiojo **Liberum veto** – teisė bent vienam seimo atstovui ištarus „veto“ nutraukti seimą ir atšaukti jau priimtus sprendimus. Kadangi seime būdavo balsuojama ne už atskirus įstatymus, o už visą konstituciją, daugiau nei pusė ATR seimų išsiskirstydavo nepriėmę sprendimo.

7.2 Abiejų Tautų Respublikos padalijimai

Radomo konfederacija – 1767–1768 m. gyvavusi ginkuota ATR didikų ir bajorų politinė sąjunga kovai su reformų šalininkais ir mėginimais sustiprinti karaliaus Stanislovo Augusto Poniatovskio valdžią.

Baro konfederacija – Lietuvos ir Lenkijos didikų katalikų grupuotės sąjunga, sudaryta 1768 m. Bare (Vinicos sritis). Jos tikslas buvo kovoti su Radomo konfederacija prieš Rusijos įtaką Lenkijos ir Lietuvos valstybėje, jos statytinį karalių Stanislovą Augustą Poniatovskį, prieš kitatikių ir katalikų teisių sulyginimą.

XVIII a. bajorai buvo susiskirstę į:

- **Familiją** (Čartoriskiai) – siekė reformuoti valstybę;
 - respublikonus (Putockiai, Radvilos) – nenorėjo reformuoti valstybės, šioms šeimoms buvo gerai ir taip, kaip buvo.
- 1764 m. su Rusijos carienės Jekaterinos II pagalba **Stanislovas Augustas Poniatovskis** išrinktas paskutiniu ATR valdovu. Tapęs valdovu, Poniatovskis, priešingai nei norėjo Jekaterina II, kartu su Čartoriskių grupuote pradėjo vykdyti dalines valstybės valdymo reformas: įkūrė karininkų mokyklą, pradėjo kultūros reformą, rėmė manufaktūrų kūrimą.

Stanislovas Augustas Poniatovskis. Dailininkas Marcello Bacciarelli

Nepatenkinti Čartoriskių reformomis bajorai susibūrė į **Radomo konfederaciją**. Jie tikėjosi pašalinti iš valdžios karalių ir Čartoriskius, nutraukti jų 1764 m. pradėtas valstybės reformas. Rusijos kariuomenės apgultoje Varšuvoje Radomo konfederacijos veikėjai priėmė vadinamąją Varšuvos sutartį, pagal kurią Respublika tapo teisiškai priklausoma nuo Rusijos. Šio sutarties priešininkai 1768 m. suorganizavo **Baro konfederaciją**, tačiau Rusijos pajėgos konfederatus sumušė.

Pasinaudodami kilusia padėtimi trys kaimyninės monarchijos – Prūsija, Austrija ir Rusija – nusprendė pasidalyti ATR žemes. 1772 m. pasirašyta trišalė Rusijos, Prūsijos ir Austrijos pirmojo ATR padalijimo sutartis, pagal kurią Rusijai atiteko 92 000 km² Respublikos teritorijos (Polocko, Vitebsko, Mstislavlio vaivadijos, rytinė Minsko vaivadijos dalis, Latgala). Prūsija ir Austrija prisijungė dalį Lenkijos žemių. Prūsijai atiteko Pamarys ir Vakarų Prūsija bei Varmija. Austrija prisijungė Mažosios Lenkijos žemių ir Lvovą. Respublika neteko apie 35 % gyventojų ir maždaug 30 % teritorijos.

7.2 Abiejų Tautų Respublikos padalijimai

2. Klausimai ir užduotys:

1. Kurios valstybės pasidalijo ATR teritoriją? Kaip manote, kodėl taip atsitiko? Argumentuokite.
2. Kaip manote, kodėl bajorai būrėsi į atskiras konfederacijas, o nežiūrėjo valstybės interesų? Ar šiandien taip elgtųsi dalis politikų? Surenkite klasėje diskusiją.
3. Prisiminkime, kas yra bajoriška respublika. Kaip manote, ar bajoriškos tradicijos padėjo, ar trukdė valstybei egzistuoti?

3. Lentelėje surašyti XVIII a. pabaigos istoriniai įvykiai. Naudodamiesi vadovėliu bei internetu nustatykite, kuris jų ankstesnis, savo nuomonę pagrįsti.

Įvykiai	Kas įvyko anksčiau	Pagrindimas
1. Žlugo Abiejų Tautų Respublika. 2. Prasidėjo Didžioji Prancūzijos revoliucija.		
1. Lietuvoje ir Lenkijoje prasidėjo 1794 m. sukilimas. 2. Prancūzijoje paskelbta Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija.		
1. Įvyko pirmasis Abiejų Tautų Respublikos padalijimas. 2. 1791 m. gegužės 3 d. patvirtinta Abiejų Tautų Respublikos Konstitucija.		
1. Priimta pirmoji Abiejų Tautų Respublikos Konstitucija. 2. Priimta pirmoji Prancūzijos Konstitucija.		
1. Sudaryta bajorų sąjunga Targovicos miestelyje. 2. Įvyko antrasis Abiejų Tautų Respublikos padalijimas.		

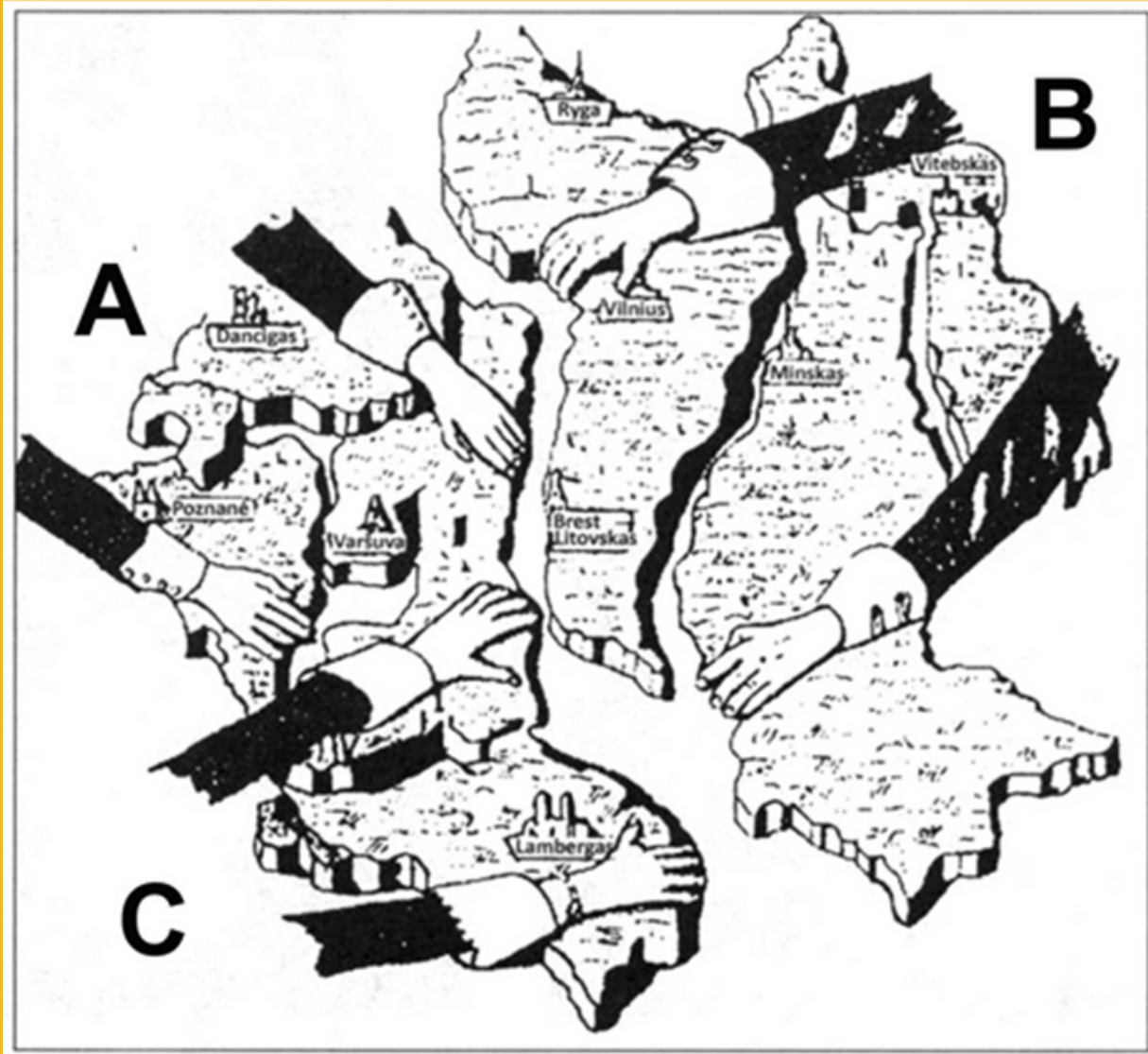
7.2 Abiejų Tautų Respublikos padalijimai

4. Susiekite atitikmenis:

Baro konfederacija	Bajoro teisė prieštarauti Seimo sprendimui.
Konfederacija	ATR vykdomoji valdžia.
Liberum veto	ATR didikų katalikų grupuotės sąjunga, sudaryta 1768 m. Bare. Tai buvo iš esmės konservatyvus judėjimas, nukreiptas į „senovės“ išsaugojimą, garbės gynimą, neturėjęs stiprios politinės programos nei gerai apskaičiuotos strategijos.
Nuolatinė Taryba	ATR stambiųjų feodalų ir bajorų (šlėktų) ginkluota politinė sąjunga kovai su mėginimais sustiprinti karaliaus valdžią.
Radomo konfederacija	Bajorų sąjunga (grupuotė) tam tikriems tikslams pasiekti.
Targovicos konfederacija	ATR magnatų sąjunga (konfederacija), nukreipta prieš Ketverių metų Seimo reformas ir Gegužės 3 d. konstituciją.

7.2 Abiejų Tautų Respublikos padalijimai

5. Susipažinkite su karikatūra ir atsakykite į klausimus.

1. Kokiam įvykiui nagrinėti skirta karikatūra?
2. Nurodykite valstybę, pažymėta raide A.
3. Nurodykite valstybę, pažymėta raide B.
4. Nurodykite valstybę, pažymėta raide C.
5. Nurodykite 3 datas, susijusias su karikatūroje vaizduojamais įvykiais.